

ТЕОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340:12

Богдан Гарасимів

Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
студент II курсу спеціальності 081 “Право”
realistprocs@gmail.co

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЧНА ВАРІАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА

© Гарасимів Б., 2018

Входження України у європейські та загальносвітові процеси зумовлює трансформацію соціокультурної парадигми й створюють нові моделі соціального буття сучасного студентства. Впровадження нових методів студентських обмінів та підтримання індивідуальної мобільності з боку держави створює новітній підхід у сприянні економічного зросту країни, політичній стабільності та соціальній збалансованості громадян. Проаналізовано сучасний стан української освіти в умовах впливу глобалізаційних процесів, розвиток академічної мобільності в Україні та охарактеризовані зовнішні та внутрішні проблеми, що впливають на вітчизняну освіту.

Ключові слова: студентство; академічна мобільність; вища освіта; європейський освітній простір; глобалізація; університет.

Богдан Гарасимів

АКАДЕМИЧЕСКАЯ МОБИЛЬНОСТЬ КАК СТРАТЕГИЧЕСКАЯ ВАРИАЦИЯ УКРАИНСКОГО СТУДЕНЧЕСТВА

Вхождение Украины в европейские и общемировые процессы приводит трансформацию социокультурной парадигмы и создают новые модели социального бытия современного студенчества. Внедрение новых методов студенческих обменов и поддержания индивидуальной мобильности со стороны государства создает новейший подход в содействии экономического роста страны, политической стабильности и социальной сбалансированности граждан. В статье осуществлен анализ современного состояния украинского образования в условиях воздействия глобализационных процессов, развитие академической мобильности в Украине и охарактеризованы внешние и внутренние проблемы, влияющие на отечественное образование.

Ключевые слова: студенчество; академическая мобильность; высшее образование; европейское образовательное пространство; глобализация; университет.

ACADEMIC MOBILITY AS STRATEGIC VARIATION OF UKRAINIAN STUDENTS

The entry of Ukraine into European and global processes leads to the transformation of the socio-cultural paradigm and creates new models of social life of modern students. The introduction of new methods of student exchanges and the maintenance of individual mobility by the state creates a new approach in promoting economic growth of the country, political stability and social balance of the citizens. The article analyzes the current state of Ukrainian education under the influence of globalization processes, the development of academic mobility in Ukraine, and describes the external and internal problems that affect the national education.

Key words: student; academic mobility; Higher Education; European educational space; globalization; university.

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта передбачає відкритість майбутньому, її подальший розвиток повинен подолати замкненість освітнього простору й надати освітньому процесу більшої творчості, що відповідав би реаліям сучасного суспільства та стрімкому розвитку соціального простору. Ефективність освіти багато в чому залежить від того, яку мету мають учасники цього процесу, насамперед студенти. Очевидним є факт складного переплетіння особистісних, соціальних і професійних мотивацій та орієнтацій у свідомості, настроях студентства.

Життєві стратегії сучасного українського студентства проаналізовано в контексті різноманітних змін, що відбуваються в сучасному суспільстві, таких як глобалізація економіки і культури, збільшення сегмента інтелектуальної економіки; прискорення соціальної динаміки, явищ соціальної мобільності, міграції тощо. Відповідно, система освіти в Україні переживає перманентну кризу, у ній відбуваються різноманітні, не завжди обґрунтовані, трансформації тощо. У такому контексті відбувається складна взаємодія особистої життєвої стратегії з домінуючими в суспільстві стереотипами щодо вищої школи та її можливостей.

Аналіз дослідження проблеми. Аналіз вітчизняної науково-педагогічної літератури та інформаційно-аналітичних доповідей міжнародних організацій свідчить, що дослідження сутності процесу академічної мобільності стало предметом вивчення зарубіжних та українських науковців. Так, Г. Лаурейс, Х. Ріддер-Сімоенс у наукових працях досліджують проблему періодизації академічної мобільності; С. Марґінсон, Дж. Найт, У. Тайхлер вивчають тенденції та перспективи розвитку академічної мобільності в різних регіонах світу; С. Вінсент-Ланкрін, Ф. Мюхе, аналізують мотивацію суб'єктів організації студентської мобільності та стратегії переміщення іноземних студентів до ВНЗ іншої країни.

Проблеми міжнародної діяльності вищих навчальних закладів та вироблення підходів до формування концепції розвитку міжнародної співпраці розглядають такі українські автори, як В. Г. Кремень, М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, О. В. Співаковський, В. З. Грищак. На актуальності питань співпраці університетів із зарубіжними організаціями, фондами, грантодавцями наголошують О. І. Шнирков, І. О. Мінгазутдінов, С. А. Шмельова. Незважаючи на те, що за останні десятиліття відбулися значні зміни у вищій школі, які спричинили реформування системи вищої освіти України відповідно до міжнародних стандартів та норм, актуальним сьогодні залишається розкриття тих можливостей й нових шляхів, які дають сучасному університету змогу інтегруватись до світового освітнього простору.

Метою статті є спроба дослідити сучасний стан академічної мобільності в Україні та окреслити коло проблем, які пов'язані з цим складним процесом.

Виклад основного матеріалу. Загалом поняття “мобільність” слід інтерпретувати як модний концепт, який обґрунтовує рух, безперервність, плинність та відсутність кордонів [1]. Це поняття притаманне всьому: еволюції, світу, державам, державному регулюванню та його системам (підсистемам). Мобільність характерна і для освіти, яка повинна не лише постійно модернізуватися для надання якісних за змістом навчальних знань, умінь і навичок (бути гнучкою), а й забезпечувати мобільність підготовленого спеціаліста на ринку праці, закладаючи індивідуальні якості його професійної та інших видів мобільності [2], тобто забезпечувати мобільність особистості загалом.

Звідси, під мобільністю особистості слід розуміти саморозвиток людини протягом життя, в межах якого відбувається становлення суб'єктної активності особистості на основі розвитку й структурування сукупності професійно орієнтованих характеристик, що забезпечують реалізацію 52 функцій пізнання, спілкування і регуляції в конкретних видах діяльності та на різних етапах професійного шляху.

Деякі науковці ототожнюють мобільність особистості з академічною мобільністю, проте такі твердження є не цілком правильні. Для того, щоб впевнитись у помилковості зазначених трактувань, пропонуємо детальніше розглянути поняття академічної мобільності. Академічна мобільність – це можливість упродовж періоду навчання провчитись один або більше семестрів в іншому вищому навчальному закладі, де готують фахівців з тієї самої спеціальності із зарахуванням дисциплін (кредитів) та періодів навчання; ефективніше розвивати особистий інтелектуальний потенціал. Академічна мобільність є явищем динамічним, бо саме це є формою інтернаціоналізації освіти, що сприяє інтеграції індивіда до міжнародної системи освіти. Це важлива складова інтеграції вищих навчальних закладів у міжнародний освітній простір; період навчання студента в країні, громадянином якої він не є; виїзд певної кількості студентів для навчання за кордон; важлива якісна особливість європейського простору, що передбачає обмін людьми між вищими навчальними закладами та між державами; можливість обрання найкращих варіантів навчання для підготовки сучасного фахівця [1, с. 56].

Академічна мобільність також передбачає отримання додаткової (паралельної) освіти, нові професійні освітні стандарти, моніторинг якості освіти, рейтинги ВНЗ, оновлення змісту навчання (перегляд і модернізація програм, навчальних матеріалів, літератури, засобів навчання), розроблення і впровадження нових навчальних дисциплін із перспективних наукових напрямів, насамперед міжгалузевих та прикладних); комп'ютеризація навчання та управління; побудову навчально-виховного процесу на засадах вільної творчої освіти (Liberal Arts Education), свободу вибору індивідуальної навчальної програми, вибіркові дисципліни, сертифікатні програми, одержання додаткової спеціальності (major & minor), посилення творчої та самостійної складової навчання, створення інноваційно-освітніх центрів; демократизм у стосунках викладачів та студентів, посилення ролі студентського самоврядування; прозорість вступного тестування.

Студентська академічна мобільність – це здобуття студентом знань і навичок у ВНЗ країни, в якій він не має статусу громадянина. Цей процес передбачає безпосередній перетин кордону фізичною особою, з урахуванням попередньо здобутої освіти та з присвоєнням кваліфікацій чи наукового ступеня після закінчення терміну навчання. За способом організації існують два варіанти академічної мобільності: організована (здійснюється в межах економічного, політичного або міжуніверситетського академічного партнерства) та індивідуальна (з власної ініціативи студента). Відповідно до мети розрізняють горизонтальну мобільність (навчання в іншому ВНЗ з метою отримання певного академічного або наукового ступеня) і вертикальну (з метою отримання наступного академічного чи наукового ступеня) [2, с. 20–21].

Оскільки багато завдань спрямовані на формування єдиного світового освітнього простору через співпрацю країн у галузі освіти і процесів навчання своїх громадян, то саме відкритий освітній простір сприятиме мобільності студентів.

Академічна мобільність, як свідчить практика, є системним явищем. Вона враховує об'єктивний аспект (державну політику в галузі освіти – професійної освіти (навчання), державну кадрову політику в різних професійних групах, нормативно-правові умови освіти, навчання, зокрема професійного, професійної діяльності) та суб'єктивний (особисті якості людини в академічному та професійному середовищах) як певну структуровану модель, парадигму забезпечення певного виду мобільності як основної складової успішності в навчанні, а згодом – професіоналізму [2]. Тож процес її активізації залежить від середовища, в якому вона відбувається, суттєвий вплив на формування якого має саме державне регулювання активізації академічної мобільності суб'єктів освітнього та наукового процесу.

На думку автора, під державних регулюванням активізації академічної мобільності варто розуміти сукупність правових, організаційних, економічних та інформаційних дій держави, спрямованих на створення належного середовища для реалізації права суб'єктів освітнього та наукового процесу на академічну мобільність.

Механізми правового регулювання активізації академічної мобільності визначено на законодавчому рівні, в таких документах, як Закон України “Про вищу освіту” [5], Положенні про порядок реалізації права на академічну мобільність, затвердженого постановою КМУ від 12 серпня 2015 р. за № 579 (далі – Положення) [6], Національній стратегії розвитку освіти на 2012–2021 роки [7] та ін. Проте перш ніж розглядати дії держави та механізми державного регулювання активізації академічної мобільності, варто звернути увагу на види академічної мобільності та їхні відмінні ознаки, оскільки специфіка окремих видів академічної мобільності потребує специфічних механізмів державного регулювання

Згідно з Положенням за місцем реалізації права на академічну мобільність розрізняють внутрішню та міжнародну академічну мобільність. Статистика останніх років свідчить, що внутрішня мобільність у нашій державі набуває швидших темпів розвитку, ніж міжнародна. По-перше, процедура переведення студента з одного українського ВНЗ до іншого за рахунок трансферу та нагромадження кредитів ECTS є доволі простою, ніж переведення до іноземного ВНЗ. По-друге, прискоренням темпів розвитку внутрішньої мобільності студентів, викладачів та самих університетів стала і тимчасова окупація Криму та невідконтрольність українській владі частини територій Донецької та Луганської областей.

Водночас міжнародна академічна мобільність студентів в Україні розвивається дуже повільно. Закордонне навчання й стажування за рахунок ВНЗ або держави становить менше ніж 10 % від офіційно оголошеної кількості “мобільних українських студентів”. Основними причинами гальмування міжнародної академічної мобільності студентів за результатами досліджень спостережної групи Болонського процесу (BFUG) визнано: брак фінансування, відмова в наданні віз, мовні бар'єри, організація навчання, правові питання, брак інформації про можливості навчання за кордоном тощо.

Однією з найбільшніх проблем розвитку міжнародної академічної мобільності української молоді є і відсутність на державному рівні мотивації та стимулювання продовження кар'єри в Україні. Неодноразові обговорення цієї теми на різних рівнях впродовж останніх десяти років поступово почали сприймати як атрибут зміни влади в країні (2005, 2010, 2014 рр, ...).

Водночас привабливі пропозиції для працевлаштування українцям з іноземною освітою пропонують, хіба що, великі та середні компанії, які орієнтують свою діяльність на інноваційні бізнес-моделі. Державний сектор та науково-освітня сфера не мають для цього власних ресурсів і не отримують належної підтримки від уряду [8, с. 120].

Академічну мобільність класифікують за такими чинниками: за місцем реалізації права на академічну мобільність: внутрішня академічна мобільність (у ВНЗ України) та міжнародна академічна мобільність (у ВНЗ поза межами України); за способом організації: індивідуальна академічна мобільність (індивідуальний порядок учасників освітнього процесу у ВНЗ-партнерах) та групова академічна мобільність (група учасників освітнього процесу у ВНЗ-партнерах); за ознакою переміщення: зворотна мобільність – переміщення іноземних громадян з освітніми та дослідницькими цілями в країну та пряма мобільність – переміщення студентів і дослідників за

кордон; за поставленою метою: ступенева мобільність – навчання у вищому навчальному закладі, відмінному від постійного місця навчання учасника освітнього процесу, з метою здобуття ступеня вищої освіти, що підтверджується документом про вищу освіту та кредитна мобільність – навчання у ВНЗ, відмінному від постійного місця навчання з метою здобуття кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи та/або відповідних компетентностей, результатів навчання (без здобуття кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи), що будуть визнані у ВНЗ постійного місця навчання; за ознакою ініціативності: ініціативна академічна мобільність (реалізація індивідуальних освітніх, академічних та дослідницьких програм у межах вітчизняних і зарубіжних державних програм та проектів та мотивована академічна мобільність (мотивація зі сторони навчальних закладів); за часовою ознакою: вертикальна (повна) – якщо студент направляє до іншого навчального закладу на термін навчання від одного до двох років та горизонтальна (часткова) – якщо студента скеровують до іншого навчального закладу на один семестр або декілька місяців, або на період проведення практики [9].

Запровадження академічної мобільності в українських ВНЗ сьогодні передбачає: відкриття в українських ВНЗ філій міжнародного університету для організації обміну студентами; створення інформаційної бази даних про світові, європейські та національні університети, програми міжнародної мобільності; інтернаціоналізація навчальних планів; розроблення веб-сторінок, які б відображали процеси, що відбуваються у створених консорціумах; створення необхідної системи кураторства, яка б давали змогу практично реалізовувати потреби студентів щодо мобільності; організація служб для адаптації студентів у новому середовищі; забезпечення належного рівня підготовки студентів до навчання в іноземному ВНЗ за допомогою спеціальних курсів, конференцій, спеціалізованих тренінгових програм; створення нової системи підвищення кваліфікації та перепідготовки для професорсько-викладацького складу, яка задовольняла б реалізацію важливого загальноєвропейського принципу – “освіта через усе життя” [10, с. 142].

Позитивним для нашої держави в розвитку міжнародної академічної мобільності є укладання багатосторонніх договорів у галузі освіти. Наприклад, найвідоміша європейська програма – “Erasmus”, у якій наведено схеми мобільності – “Комет”, “Лінгва”, програм DAAD, IREX, UGRAD та Програма стипендій ім. Фулбрайта, мета яких: створити європейську модель вищої освіти. Міжнародні освітні програми є актуальними для українських студентів, тому що вони сприяють реалізації навичок спеціальності, а й є фундаментом для побудови навичок інтеграції в культурний простір іншої країни.

Висновки. Отже, академічна мобільність в Україні є явищем новим та набуває темпів розвитку. Для продовження розвитку цього інноваційного процесу потрібно, щоб до системи вищої української освіти європейського простору увійшли держави, які повністю сприяють студентському самовиявленню. Головною метою процесу мобільності є переміщення, перспектива, працевлаштування. Побудова концепції розвитку міжнародної діяльності та участь у спільних освітніх проектах мають стратегічне значення для ВНЗ. У такому разі новітні освітні стратегії ведуть до якісних зрушень чи вдосконалення робочого процесу або структури університету та узгоджуються з концепцією розвитку, проблематикою наукової діяльності та навчальними планами закладу. Очевидною є необхідність подальших досліджень міжнародного діалогу України та країн Європейського Союзу, широкого розповсюдження результатів аналізу нагромадженого досвіду під час організації та проведення семінарів, тренінгів, конференцій з метою активізації міжнародної діяльності українських університетів. Це надасть змогу не лише отримати доступ до сучасних технологій і методик у навчальній сфері, підвищити свою конкурентоспроможність, але й якнайшвидше стати повноправними членами світового науково-освітнього товариства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Mike Byram, Fred Dervin. *Students, Staff and Academic Mobility in Higher Education* / Mike Byram, Fred Dervin – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eprints.usq.edu.au/8075/4/Binder1.pdf>.
2. Шнекторенко І. В. *Структура академічної мобільності персоналу: управлінський аспект* [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e->

journals/Patp/2009_2/09sivpua.pdf. 3. Гуляєва Н. М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири // *Матеріали VI Щорічної міжнародної конференції “Розбудова менеджмент-освіти в Україні” (17–19 лютого 2005 р., м. Дніпропетровськ)*. К.: Навч.-метод. центр “Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні”, 2005. С. 76–81. 4. Болонський процес у фактах і документах / Упоряд. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаши, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабин. К.: Вид-во ТДПУ, 2006. 52 с. 5. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>. 6. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність. Постанова КМУ від 12 серпня 2015 р. № 579 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid>. 7. Національна стратегія розвитку освіти на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/files/.../nats_strategia.pdf. 8. Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: аналіт. звіт / Міжнарод. благод. Фонд “Міжнарод. Фонд дослідж. освіт. політики”; за заг. ред. Т. В. Фінікова, О. І. Шарова. – К.: Таксон, 2014. – 144 с. 9. Антонов А. В. Державне регулювання процесу активізації академічної мобільності // *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2015. Вип. 2. С. 50–60. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2015_2_10. 10. Федорова І. І., Трофименко Я. В. Академічна мобільність українських студентів сучасного освітнього простору // *Вісник НТУУ “КПІ”. Філософія. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць*. 2012. № 2(35). С. 139–144.

REFERENCES

1. Mike Byram, Fred Dervin. *Students, Staff and Academic Mobility in Higher Education*. Mike Byram, Fred Dervin. Available at: <http://eprints.usq.edu.au/8075/4/Binder1.pdf>. 2. Shpektorenko I. V. *Struktura akademichnoyi mobil'nosti personalu: upravlins'kyu aspekt* [Structure of Academic Mobility of Personnel: Managerial Aspect]. Available at: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Patp/2009_2/09sivpua.pdf. 3. Hulyayeva N. M. *Mobil'nist' vykladachiv i studentiv: problemy ta oriyentyry* [Mobility of teachers and students: problems and benchmarks]. Materialy VI shchorichnoyi mizhnarodnoyi konferentsiyi “Rozbudova menedzhment-osvity v Ukrayini” (17–19 lyutoho 2005 r., m. Dnipropetrovs'k). Kyiv : Navch.-metod. tsentr “Konsortsium iz udoskonalennya menedzhment-osvity v Ukrayini” Publ, 2005. pp. 76–81. 4. *Bolons'kyi protses u faktakh i dokumentakh* [Bologna process in facts and documents]. Upor. : Stepko M. F., Bolyubash Ya. Ya., Shynkaruk V. D., Hrubinko V. V., Babyn I. I. Kyiv: Vyd-vo TDPU Publ, 2006. 52 p. 5. *Pro vyshchu osvitu. Zakon Ukrayiny vid 01.07.2014 p. No. 1556-VII* [About Higher Education. Law of Ukraine dated 01.07.2014 p. No. 1556-VII]. Available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>. 6. *Pro zatverdzhennya Polozhennya pro poryadok realizatsiyi prava na akademichnu mobil'nist'*. *Postanova KМУ vid 12 serpnya 2015 r. No. 579* [On Approval of the Regulations on the Procedure for the Implementation of the Right to Academic Mobility. CMU Resolution dated August 12, 2015 No. 579]. Available at: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid>. 7. *Natsional'na stratehiya rozvytku osvity na 2012–2021 roky* [National Strategy for the Development of Education for 2012-2021]. Available at: http://www.meduniv.lviv.ua/files/.../nats_strategia.pdf. 8. *Monitorynh intehratsiyi ukrayins'koyi systemy vyshchoyi osvity v Yevropeys'kyi prostir vyshchoyi osvity ta naukovoho doslidzhennya : analit. zvit* [Monitoring the integration of the Ukrainian higher education system into the European Higher Education Area and scientific research: analyst. report]. Mizhnarod. blahod. Fond “Mizhnarod. Fond doslidzh. osvit. polityky” ; za zah. red. T. V. Finikova, O. I. Sharova. Kyiv : Takson Publ, 2014. 144 p. 9. Antonov A. V. *Derzhavne rehulyuvannya protsesu aktyvizatsiyi akademichnoyi mobil'nosti* [State regulation of the process of activating academic mobility]. Visnyk Natsional'noho universytetu tsyvil'noho zakhystu Ukrayiny. Seriya : Derzhavne upravlinnya. 2015. Vol. 2. pp. 50–60. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2015_2_10. 10. Fedorova I. I. *Akademichna mobil'nist' ukrayins'kykh studentiv suchasnoho osvitn'oho prostoru* [Academic mobility of Ukrainian students of modern educational space]. I. I. Fedorova, Ya. V. Trofymenko. Visnyk NTUU “KPI”. Filosofiya. Psykholohiya. Pedahohika : zbirnyk naukovykh prats' Publ. 2012. No. 2(35). pp. 139–144.

Дата надходження: 23.01.2018 р.